

volkomen onbereikbaar ideaal is, zoowel langs artistieken als langs wetenschappelijken weg. (De photographie geeft een onzuiver, onvolledig beeld der natuur, om van de kleurenphotographie maar niet te gewagen!) — „Men moet abstraheeren”, zei een schilder mij eens „men kan het slechts op goede wijze doen, zooals wij moderneren, of op slechte wijze — zooals academici of naturalisten.” En ondanks den toon van gebruikelijke eigen-gerechtigheid, moest ik in deze woorden den grond van diepe waarheid erkennen. Echter, wij raken hier het kernprobleem van alle kunst. De diepste waarheden zijn onuitsprekelijk, behalve in den minderwaardigen vorm van het paradoxale; zóó ook de eeuwen-oude religieuze waarheid, dat de mensch slechts tot den grond van zijn wezen dóór kan dringen door zich te verliezen in dingen en machten, die buiten of boven hem staan. Deze waarheid, een gemeenplaats, doch die wij steeds weer geneigd zijn te vergeten, geldt mede, geldt bovenal van de kunst. „Abstraheeren” beteekent het-zich-verheffen van de ziel boven de tijdruimtelijke werkelijkheid (de ziel begrepen hetzij als „persoonlijkheid”, hetzij in meer algemeen, Boeddhistischen zin). Doch deze handhaving van de ziel tegenover de stoffelijke buitenwereld kan nooit zoozeer een bewust als wel een onbewust proces zijn, daar op het moment van scheppen natuur en kunstenaar niet twee begrippen maar één en hetzelfde begrip zijn. De theorie der kunstgeschiedenis als zijnde een eeuwigdurende strijd tusschen Subject en Object — men leze Mevr. H. Kröller-Müller's „Beschouwingen over Problemen in de Ontwikkeling der Moderne Schilderkunst” — is m.i. daarom een zoo verkeerde en zelfs verderfelijke voorstelling, omdat er in dien zin geen strijd bestaat tusschen den Aanschouwer en het Aanschouwde: er bestaat daarentegen een diepe communie juist tusschen kunstenaar en natuur, waaruit een vibreering, een spanning ontstaat als van het trillen der neusgaten bij een paard, dat zijn berijder wacht. De kunstenaar zoekt, op actieve wijze, de natuur; de natuur, passief-gewillig, geeft zich aan den kunstenaar. Door dit contact wordt geboren die sfeer van belangelooze gespannenheid waarin het wonder der geestesrealiseering, welke men kunst noemt, zich voltrekken kan. De werkelijkheid in de natuur wordt tot Waarheid; de waarheid in den kunstenaar wordt tot Werkelijkheid. Is dit wonderschoone gebeuren dan het werk uitsluitend van den kunstenaar? Zou men niet eerder nog kunnen spreken van een tweevoudig instrument, dat zich door het Eene Onbekende laat bespelen? Ik vraag mij af: wie zal, voor een Chineesche prent of een muurschildering van Fra Angelico staand, zich rekenschap geven van den strijd, dien het al of niet triompheerend subject tegen het al of niet verslagen object voerde? — In zulk werk overwon het subject juist door een zoo diepgaande en bereidwillige overgave aan het object, — beteekent de abstraheering niet een afwijzing van, maar een